

JIŘÍ KŘEŠŤAN, Zdeněk Nejedlý. *Politik a vědec v osamění,*

Praha-Litomyšl 2012, Paseka – Národní archiv, 570 s.,
ISBN 978-80-7432-253-2 (Paseka), ISBN 978-80-7469-006-8
(Národní archiv)

Jestliže ihned zkraje napíši, že nejnovější práce Jiřího Křesťana o Zdeňku Nejedlém představuje v rámci standardní produkce českého dějepiscectví po všech stránkách velmi nekonvenční počín, už samo toto konstatování v sobě implicitně skrývá pozitivní hodnocení. O Zdeňku Nejedlém přece nelze psát „normálně“. Jedinečnost jeho svérázné osobnosti nám to nedovoluje.

Čtenáře Křesťanovy objemné knihy na první pohled zaujme autorův uvolněný, takřka beletristický styl, jímž je kniha napsána a který se projevuje i v poeticky znějících názvech jednotlivých kapitol (například *Kapitola čtvrtá, v níž kráčíme od Prezidenta Osvoboditele ke „karlínským klukům“ 1918–1929; Kapitola pátá, v níž je náš hrdina Stalinovým hostem 1939–1945; Kapitola šestá, kdy „poslední husita“ odchází a vrací se svižně pimprle 1945–1962*). Skutečnost, že autor při psaní své knihy zvolil takto výrazně literární způsob dikce, působí na čtenáře nejen sympaticky, ale rovněž jako určitý příslib kvalitního obsahu. Autor totiž svou „odbornost“ nemá zapotřebí demonstrovat formálně „odborným stylem“, ale spoléhá na to, že vysokou vědeckou hodnotu díla dostatečně prokáže podstata jeho sdělení.

Nemůže být žádných pochyb o tom, že Křesťanova monografie přináší dosud nejpodrobnější zmapování Nejedlého života a působení. V míře faktografických znalostí a věcné erudice by autor jen těžko hledal srovnatelnou konkurenci. V knize zúročil své mnohaleté soustavné studium Nejedlého, jehož výsledky kontinuálně prezentoval v množství odborných statí, konferenčních příspěvků a v samostatně vydané kandidátské dizertaci.¹ Za Nejedlým se autor zcela programově a s nevšední pečlivostí rozhodl vydat „ad fontes“, čímž se v textu ku prospěchu věci vyhnul průběžnému komentování bohaté, byť veskrze problematické sekundární literatury, kterou souhrnně a s dostatečným kritickým odstupem zhodnotil teprve v závěrečné kapitole o Nejedlého tzv. „druhém životě“. Obdiv si žádá Křesťanova dokonalá znalost širokopásmových historických kontextů doby a prostředí, v nichž se Nejedlý pohyboval, a to vskutku od kolébky až po hrob. V tomto směru je kniha opravdu vyčerpávajícím životopisem par excellence, vůči

1 Viz JIŘÍ KŘEŠŤAN, *Pojetí české otázky v díle Zdeňka Nejedlého*, Praha 1996.

němuž lze stěžít co namítnout. Snad jen to, že přehlcenost osobními jmény a daty způsobuje při čtení místy jistou únavu, a kniha se proto nedá číst příslovečným „jedním dechem“. Sám se musím přiznat, že jsem po „zkonzumování“ určité porce stran musel v pravidelných intervalech takřikajíc „odpočívat“. Naštěstí je tento místy až encyklopedický atak na čtenářovu soustředěnost vyvážen příjemným vypravěčským stylem, o němž již padla zmínka.

Křesťanovo celkové pojetí jeho nejedlovské monografie má přirozeně za následek, že autor na některých místech preferuje šíři na úkor hloubky. Týká se to zvláště kapitol o Nejedlého díle, které autor zkoumá spíše z biografické perspektivy jejich autora než z pohledu dějin vědy a vědeckého myšlení. Tento fakt ale netkví svou příčinou v limitech autorovy kompetence (o tom svědčí už téma jeho citované dizertace), ale v samotné koncepci knihy, jejíž volba je samozřejmě výsostným právem autora. Jako člověk zabývající se dějinami historiografie musím zvláště ocenit, nakolik se Jiřímu Křesťanovi podařilo vystihnout pluralitu vlivů, jež na Nejedlého působily během jeho univerzitních studií. Především mezi tehdejšími historiky se Nejedlému dařilo úspěšně přemostovat osobní animozity dělící zejména Jaroslava Golla a Čenka Zírta, mezi nimiž si razil svou vlastní, osobitou „třetí cestu“. Naplno se tento Nejedlého smysl pro střízlivý kompromis projevil v jeho vystoupení v rámci tzv. sporu o smysl českých dějin, jemuž autor věnuje samostatnou pozornost (s. 76–81). Zajímavé je spolu s Křesťanem sledovat, do jaké míry se na zrání mladého vědce, vedle imponujících figur Hostinského, Golla a Masaryka, spolupodíleli také příslušníci starší a konzervativnější generace, k níž patřil profesor českých dějin Josef Kalousek a rovněž – jsem rád, že to autor zdůraznil – Václav Vladivoj Tomek, který při pochvalě Nejedlého vystoupení roku 1899 (s. 36) ještě nemohl tušit, že vyzdvihuje svého budoucího „kata“, který jej ve svých pozdějších vyjádřeních národu vykreslí jako „nemyslivého maloměšťáka“ a nazve jej hlavním mluvčím „reakčního a protireformačního světa“.²

Jakkoli se s faktografickou rovinou Křesťanovy monografie nedá příliš diskutovat (nedisponujeme-li srovnatelnou orientací v pramenech jako autor), kniha v sobě poněkud nenápadně skrývá dimenzi, která vyvolává četné otázky a lze s ní navázat i polemický dialog. Je to zvolená metodologická perspektiva. Autor již v úvodu knihy otevřeně přiznává svůj metodický pokus (sám hovoří o téměř laboratorním „historickém experimentu“) „vcítit se do světa hlavního aktéra této knihy“, při němž, jak sám uvádí, měl „někdy až fyzický pocit jeho přítomnosti“

2 ZDENĚK NEJEDLÝ, *Dějiny národa českého. Díl první. Starověk*, Praha 1953², s. 87–88.

(s. 18). Křesťanovo úsilí o „znovuprožití“ Nejedlého životních situací vyvolává v tradici českého historického myšlení silné reminiscence na koncept tzv. „rozumějící historiografie“ Zdeňka Kalisty.³ Sám autor však zjevně „rozumějící“ prvky stopuje i u Nejedlého, který, podle něj, sdílel spolu s Diltheyem přesvědčení, že „vedle klasických postupů musí historik uplatnit i vcítění a porozumění předmětu svého zájmu, intuici a introspekci. Shodně předpokládali, že v ideálním případě dojde ke „splynutí duší“ historika a zkoumané historické osobnosti“ (s. 80). Zdá se, že autor spatřuje i na tomto metodologickém poli své duševní „příbuzenství“ s Nejedlým,⁴ které s maximální otevřeností exponuje v závěrečném odstavci celé knihy.

Vraťme se však k metodologickým partiím úvodu. Zdá se mi, že autor se zde poněkud nuceně snaží potvrdit mínění Petra Čorneje (mimořádně jednoho z lektorů knihy), který Křesťana již dříve označil za historika pracujícího v duchu hermeneutického přístupu.⁵ K verifikaci tohoto stanoviska volí Křesťan cestu proklamativního odcitování vybraných pasáží z Gadamera, jehož pojetí je mu, jak píše, „sympatické“ (s. 16). Nechci se na tomto místě pasovat do role „metodologického mentora“, tím spíše že těžiště recenzované knihy v samotné metodologii neleží. Jako přiměřeně kritický recenzent se však obávám, že Gadamerovo pojetí hermeneutického „rozumění“ a „pravdy“ má velmi daleko ke Křesťanově snaze dosáhnout porozumění skrze zasazování hlasů minulosti do jejich historického kontextu (s. 16) a prostřednictvím subjektivního „znovuprožití“ a „procítění“ minulosti, jež okamžiky si autor ve své imaginaci „dokázal oživit“ (s. 428). Takový postup se ocitá s Gadamerovým pojetím „rozumění“ v příkrém rozporu a odpovídá spíše staršímu konceptu Diltheyovu, který je v protikladu ke gadamerovské tradici dodnes rozvíjen v rámci tzv. rekonstruktivní hermeneutiky.⁶ Je známo, že u Gadamera není díky všeprostupujícímu principu heidegge-

3 Viz ZDENĚK BENEŠ, *Zdeněk Kalista a česká rozumějící historiografie*, in: ZDENĚK KALISTA, *Cesty historikova myšlení*, Praha 2002, s. 5–19.

4 Parafrazuji zde proslulý Pekařův výrok, adresovaný Masarykovi. Na rozdíl od velkého českého historika mu však nepřikládám pejorativní příděch.

5 Viz PETR ČORNEJ, *Věčný problém: jak psát dějiny?*, in: KATEŘINA BLÁHOVÁ – ONDŘEJ SLÁDEK (edd.), *O psaní dějin. Teoretické a metodologické problémy literární historiografie*, Praha 2007, s. 27.

6 Viz STANISLAV SOUSEDÍK – EMILIO BETTI, *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*, Praha 2008. Srov. HANS-GEORG GADAMER, *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*, Praha 2010, s. 155n; JAROSLAV HROCH – MAGDALÉNA KONEČNÁ – LUKÁŠ HLOUCH, *Proměny hermeneutického myšlení*, Brno 2010, např. s. 38.

rovské dějinnosti žádné „znovuprožití“ historického okamžiku možné, tím méně pak „rozumění“ skutečnosti prostřednictvím jejího vsazení do původních, tzn. v autorově mysli zrekonstruovaných historických souvislostí. Nutno také dodat, že k osvětlení zvolených metodologických východisek příliš nepřispělo ani autorovo ostentativní přihlášení k nedávným, silně diskutabilním metodologickým sentencím z pera druhého lektora knihy Martina Kučery (s. 16).⁷ I to působí opět poněkud nepřirozeně a svým způsobem křečovitě.

Jako celek představuje Křestanova olbřímí monografie podstatný příspěvek k dějinám české vědy, kultury a politiky především první poloviny minulého století. Ačkoli se autor netají svou subjektivní fascinací Nejedlého osobností, do které se snažil hermeneuticky „vcítovat“, jeho přístup zůstal vždy na půdě seriózní vědy, která vylučuje jakékoli známky apriorní snahy Nejedlého zcela prvoplánově odsuzovat, či naopak nekriticky adorat. Jako adekvátní únik před oběma krajnostmi se mi autorova snaha Nejedlému *porozumět* jeví jako nanejvýš vhodná.

Knihy Jiřího Křestána o Zdeňku Nejedlém znamená ve vývoji reflexí jeho osobnosti zásadní mezník. Mírou svého rozsahu a nepřeborným kvantem informací, čerpaných v domácích i zahraničních archivech, dalece překonává všechny dosavadní pokusy o Nejedlého ucelený biografický portrét. Zároveň se však domnívám, že optimální umístění v knihovně patří tomuto svazku nikoli místo, nýbrž vedle klasické, byť bezmála půlstoletí staré monografie Františka Červinky.⁸ Přestože na sobě tato kniha nese pečeť dnes již dosti vzdáleného reformního ovzduší 60. let, v mnohém zůstává stále cenná. Sám Jiří Křestán ji považuje za „vynikající“ (s. 421), a přestože s ní na některých místech nesouhlasí (například s. 35), v lecčem jí byl evidentně inspirován.⁹ Jestliže Červinkova kniha opravdu „není klasickým životopisem, ale spíše úžasným souborem pronikavých esejů“ (s. 421), dílo Jiřího Křestána životopisem je, a to příkladným. Pokud bych chtěl svou recenzi na závěr trochu odlehčit, řekl bych, že k navození autenticky nejedlovské atmosféry by v případě této vydařené monografie už bylo bývalo stačilo pouze rozhodnutí vydat prozatím jen „první díl“ nikdy nedokončené knihy s názvem *Zdeněk Nejedlý*.

Roman Pazderský

⁷ Viz MARTIN KUČERA, *Kultura v českých dějinách 19. století. Ke zrodu, genezi a smyslu avantgard*, Praha 2011, zvl. s. 7–58; MARTIN KUČERA, *Tázání po dějinném*, Praha 2012.

⁸ Viz FRANTIŠEK ČERVINKA, *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969.

⁹ Na povrchové rovině to prokazuje např. název podkapitoly *Na „heroické“ univerzitě*, který koresponduje s titulem Červinkovy druhé kapitoly *O „heroické“ universitě*.